

**Eryk Pomorski, król Danii, Norwegii i Szwecji oraz książę słupski (ok. 1382
- 23 V 1459)**

Eryk I Pomorski (1382-1459), (autor nieznany, DP, źródło:
<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?search=%C3%96lgem%C3%A4lde+von+Erich+I.+von+Pommern&title=Special%3AMediaSearch&type=image>)

Niewiele jest w średniowiecznej historii Pomorza Zachodniego postaci tej miary co król Danii, Norwegii i Szwecji oraz książę słupski, Eryk Pomorski. Jego losy uosabiają niemal wszystko, co los może zgotować człowiekowi, począwszy od niemalże cudownego odnalezienia w dzieciństwie przez królową duńską Małgorzatę (ok. 1353 - 28 X 1412) w

jednym z peryferyjnych księstw regionu i wyniesienie do korony trzech państw skandynawskich, poprzez próby powrotu do imperialnej polityki władców duńskich sprzed bitwy pod Bornhöved w 1237 roku, po spektakularny upadek z tronu i śmierć w atmosferze rodzinnych sporów po powrocie do ojczyzniego władztwa.

Trzeba było szczęśliwego trafu dla młodego Gryfity, a tragedii dla duńskiej rodziny królewskiej, aby Eryk Pomorski znalazł się w Skandynawii i rozpoczął swój, trwający niemal pół wieku, najintensywniejszy etap życia. W latach 70. i 80. XIV stulecia królestwo duńskie musiało zmierzyć się z poważnym kryzysem dynastycznym. Po śmierci króla Waldemara IV Atterdaga (ok. 1321 - 24 X 1375) tamtejszy tron objął w 1376 roku jego wnuk Olaf (ur. XII 1370), syn królowej Małgorzaty i króla norweskiego Håkona VI Magnussona (ok. 1340-1380). Wkrótce, bo w 1380 roku, zmarł również władca Norwegii, a skroń niepełnoletniego monarchy duńskiego zaczęła zdobić również korona tego kraju. W tym czasie Małgorzata zaczęła odgrywać pierwszoplanową rolę w Skandynawii. Faktycznie rządziła monarchią duńską i kierowała polityką zagraniczną Norwegii. Niestety, panowanie Olafa było krótkotrwałe, bowiem już 3 VIII 1387 roku, niespełna siedemnastoletni władca, niespodziewanie zmarł na zamku w Falsterbo w Skanii. Królowa Małgorzata przyjęła hołd od poddanych w Danii i Norwegii. W marcu 1388 roku podjęła rozmowy z możliwymi szwedzkimi niezadowolonymi ze sprawującego tam od 1364 roku władzę królewską, księcia meklemburskiego Albrechta III (ok. 1338 - 31 III 1412). Podczas wyprawy do Szwecji pokonała go w 1389 roku w bitwie pod Falköping i wzięła do niewoli wraz z jego synem, Erykiem (ok. 1359 - 26 VII 1397). Droga do zjednoczenia Danii, Norwegii i Szwecji w jeden organizm państwowy stała się kwestią nieodległej przyszłości.

Przyszły król państw unii kalmarskiej przyszedł na świat około 1382 roku na zamku w Darłowie jako Bogusław, syn księcia Warcisława VII (ok. 1362-63 - 1394/95) i księżnej meklemburskiej Marii (ok. 1363/67 - 1402/3). Dzięki koneksjom swojej matki, wnuczki Waldemara IV i córki księżnej duńskiej Ingeborgi, był jego najbliższym męskim krewnym i pretendentem do tronu po śmierci króla Olafa w 1387 roku. Na przełomie 1388 i 1389 roku znalazł się wraz ze swoją siostrą, Katarzyną (ok. 1384 - 12 III 1426) na dworze duńskim, gdzie królowa Małgorzata adoptowała go i zmieniła mu imię na skandynawskiego Eryka. Miało to, poza włączeniem nowego władcy do królewskiej tradycji dynastycznej, również i drugi cel, jakim było zwycięstwo w rywalizacji ze wspomnianym powyżej królem szwedzkim Albrechtem III, którego syn miał również na imię Eryk. Niezwykle silna osobowość Małgorzaty oddziaływała na młodego Bogusława-Eryka aż do śmierci królowej w 1412 roku.

Roszczenia młodego Gryfity do tronu norweskiego zostały uznane po śmierci króla Olafa. W 1396 roku hołd złożyli mu poddani w Danii i Szwecji. 17 VI 1397 roku został koronowany na króla państw unii kalmarskiej. Pomimo tego, że w 1400 roku osiągnął pełnoletniość, nadal kluczową rolę w kierowaniu państwem odgrywała królowa Małgorzata. Najbardziej dobitnym tego przykładem jest składająca się z 54 punktów instrukcja postępowania, którą władczyni przekazała Erykowi udającemu się w 1405 roku z wizytą do Norwegii. Już w 1400 roku na dworze francuskich Walezjuszy rozpoczęto negocjacje w sprawie małżonki dla Eryka, którą miała być początkowo córka króla Karola VI Szalonego (1362-1422). W końcu jednak zaaranżowano małżeństwo Gryfity z córką króla angielskiego Henryka IV (1367-1413) z rodu Lancaster i Marii de Bohun, do którego doszło 26 X 1406 roku w Lundzie. Związek Eryka z Filipą pozostał bezdzietny, co mocno skomplikowało plany sukcesyjne króla.

28 X 1412 roku królowa Małgorzata zmarła na statku zakotwiczonym pod Flensburgiem w wyniku panującej zarazy. Eryk w zasadniczych sprawach kontynuował jej główną linię polityczną. Dążył do centralizacji państw unii kalmarskiej i wzmocnienia władzy królewskiej. Doprowadził do powstania jednej kancelarii i archiwum dla całego państwa. Stopniowo jego centrum stawała się też Kopenhaga (od 1416/1417 roku). Przejawem dążeń centralizacyjnych były również zewnętrzne atrybuty władzy królewskiej jak tytulatura, pieczęć i flaga. Władca najwięcej czasu spędzał w Danii, zaś Norwegia była przez niego odwiedzana rzadko. Kluczowe stanowiska w Szwecji obsadzali Duńczycy i Niemcy, co wzbudzało niechęć ze strony tamtejszego społeczeństwa i stało się zarzewiem późniejszych problemów Eryka. Niewielkie pocieszenie mogły stanowić dla Szwedów szczególne relacje łączące Eryka i jego małżonkę Filipę z klasztorem zakonu św. Bygidy w Vadstena. Konwent ten zajmował wyjątkowe miejsce w planach królewskich nie tylko na niwie religijnej, ale i politycznej jako symbol zjednoczenia Skandynawii. Już w czasach małżeństwa królowej Małgorzaty z Håkonem VI i pobytu w Norwegii, jej ochmistrzynią była córka św. Brygidy Szwedzkiej, Merete Ulvsdatter (1319-1371). W czasie rządów Eryka przejawiało się to w hojnych donacjach i częstych pobytach pary królewskiej w klasztornych murach. Konwenty reguły św. Brygidy powstały również w dwóch pozostałych królestwach zjednoczonych w Kalmarze. Królowa Filipa obdarowała szwedzki klasztor w swoim testamencie i wyznaczyła kościół konwentualny jako miejsce swojego ostatniego spoczynku. Po śmierci królowej 5 I 1430 roku, wybudowano tam kaplicę św. Anny, w której złożono jej doczesne szczątki. Przypuszcza się, że król planował tam również swój pochówek.

Wśród spraw, które szczególnie zaprzętały głowę Eryka w czasie jego panowania w Skandynawii były sprawa Szlezwik, relacje z Hanżą niemiecką i następstwo tronu. Każda z nich przyniosła królowi wiele rozczarowań. Pierwsze dwie kwestie były ze sobą ściśle powiązane. Eryk próbował pozyskać Hanzeatów, a szczególnie Lubekę, do walki o Szlezwik. Księstwo leżące na południowych krańcach monarchii duńskiej znalazło się w 1326 roku w rękach hrabiów Holsztynu z rodu Schauenburg. W 1386 roku udało im się zagwarantować tam sobie dziedziczne nadanie w formie wieczystego lenna. Od 1404 roku rządy w księstwie szleswickim sprawowała księżna Elżbieta (ok. 1367 - po 1423), wdowa po zmarłym hrabim Gerhardzie VI (ok. 1367-1404). Królowej Małgorzacie udało się ustanowić Eryka opiekunem jej małoletnich synów, a wkrótce wykorzystując problemy finansowe rodu, zająć część księstwa i uzyskać od jego przedstawicieli przysięgę wierności. Wojna toczona przez króla Eryka o panowanie nad księstwem w latach 1410-1435 nie przyniosła mu sukcesu. W kwestii stosunku do Hanzy niemieckiej władca skandynawski starał się faworyzować własne mieszczaństwo i utrudniać działalność miastom niemieckim. Stanowiły one poważną siłę, z którą Eryk musiał się liczyć. Wspierał też ich kosztem kupców holenderskich i angielskich. W okresie swoich samodzielnych rządów w latach 1413-1437 wydał 44 przywileje dla swoich miast. Wyrok wydany w sprawie księstwa szleswickiego w 1424 roku przez króla rzymskiego Zygmunta Luksemburskiego (ok. 1368 - 1437) potwierdzał, że było ono częścią Korony Duńskiej, co jednak nie zmieniło stanu faktycznego. Władca skandynawski sięgnął po środki militarne, by przechylić szalę zwycięstwa na swoją stronę. W 1426 roku Hanzeaci zawarli sojusz z książętami szleswickimi skierowany przeciw królowi Erykowi. Początkowo uzyskał on przewagę nad miastami hanzeatyckimi odnosząc 11 VII 1427 roku zwycięstwa pod Flensburgiem. 8 V 1428 roku na wodach w okolicy Stralsundu górą była flota miast niemieckich, która rozbiła Duńczyków. Król Eryk poniósł prawdziwą klęskę, tracąc w bitwie 500-600 ludzi, z których większość trafiła do niewoli. Kiedy 22 VII 1432 roku przegrał kolejne starcie pod Flensburgiem, był zmuszony zawrzeć pięcioletni rozejm. Wojna zakończyła się dla niego niekorzystnym pokojem, do którego zawarcia doszło 15 VII 1435 roku w Vordingborgu. Władca unii kalmarskiej zobowiązał się w nim potwierdzić kupcom niemieckim wszystkie przywileje, a ponadto zwolnił Hanzeatów od cła sundzkiego ustanowionego w 1429 roku.

Dużo uwagi i zabiegów Eryk poświęcił kwestii zapewnienia swojego następstwa tronu w Skandynawii. Od około 1417 roku przewidywał jako swojego sukcesora Bogusława IX, syna księcia słupskiego Bogusława VIII (ok. 1363/64-1418). Często przebywał on na dworze w Kopenhadze i był tam wprowadzany w sprawy państwowe. W 1419 roku Eryk zawarł

sojusz z królem polskim Władysławem II Jagiełłą (ok. 1362-1434). Pojawiła się wówczas koncepcja zawarcia przez młodego Gryfitę małżeństwa z córką króla polskiego i Anny Cylejskiej (1386-1416), Jadwigą (1408-1431) i wspólne panowanie młodej pary w państwach unii kalmarskiej i polsko-litewskim oraz w księstwie słupskim. Sprawę dyskutowano w latach 1419-1425, a ostatecznie straciła ona na aktualności w 1431 roku, kiedy polska księżniczka zmarła. Starania Eryka o następstwo tronu dla Bogusława IX zakończyły się katastrofą. Królewskie plany spotkały się z sprzeciwem szwedzkiej elity politycznej wobec dążenia króla do pogwałcenia obowiązującego tam prawa wolnego wyboru władcy. Był to jednocześnie początek końca jego rządów w Danii, Norwegii i Szwecji.

Panowanie Eryka na tronach skandynawskich nie przeszkodziło mu w dogłądaniu spraw swojego pomorskiego dziedzictwa. Jego pozycja i odziedziczone po ojcu prawa w księstwie słupskim nie były kwestionowane przez kuzynów. Dokument podziałowy księstwa z 1402 roku uwzględniał również władcę unii kalmarskiej, któremu wspólnie z stryjcem Bogusławem VIII, miały podlegać Darłowo, Białogard, Stargard, Gryfice i Trzebiatów nad Regą. Książę Bogusław VIII odwiedzał go na dworze królewskim w Danii, a po jego śmierci w 1418 roku, księżna-wdowa Zofia konsultowała wiele spraw ze swoim królewskim krewnym. Eryk przybył wtedy do księstwa słupskiego, by odebrać hołd od poddanych. Proces polubowny, który miał miejsce w latach 1412-1414 przed królem rzymskim Zygmuntem Luksemburskim jako arbitrem wytoczył zakonowi krzyżackiemu w Prusach nie tylko Bogusław VIII, ale również król Eryk jako książę słupski. Zawarty w 1423 roku przez niego traktat z wielkim mistrzem zakonu krzyżackiego w Prusach Pawłem von Russdorfem (1442-1441) i mistrzem inflanckim Zygfydem Landerem von Spanheim (1415-1424) opiekęowali Gryfici słupscy, szczecińscy i wołogoscy. Na temat zainteresowań króla Skandynawii sprawami pomorskimi świadczy ponadto fakt, że starał się on doprowadzić do porozumienia w sporze między biskupami kamieńskimi a księciem słupskim na tle zamków biskupich zajętych przez Gryfitów. Starania te zakończyły się sukcesem, bowiem w 1436 roku Bogusław IX (ok. 1405-1446) zawarł w tej sprawie porozumienie z biskupem Zygfydem von Bockiem (1424-1446). W tym samym roku Eryk przyznał mieszczanom Trzebiatowa nad Regą i Stargardu prawo do założenia osady tzw. *vitte* w Dragör na wyspie Amager w okolicy Kopenhagi, a stargardzkim augustianom-eremitom do wybudowania tam kaplicy, w której opieki duszpasterskiej mieli szukać przybysze z Pomorza Zachodniego. Eryk korzystał również z usług Pomorzan i chętnie się nimi otaczał na dworze kopenhaskim. Najdobitniejszym tego przykładem były, wspomniane powyżej, starania o zapewnienie następstwa tronu dla Bogusława IX. W sporze o Szlezwik w 1424 roku reprezentował go

prepozyt kapituły kamieńskiej Jan Westfal, a na dworze królewskim w Danii przebywali przedstawiciele pomorskiego rodu hrabiów von Eberstein, czy rycerze z księstwa słupskiego jak Gerd von Dewitz, Swantes Tessin i Matzke Borcke.

Upadek Eryka przyspieszyły nieudane próby przeforsowania Bogusława IX jako następcy na tronie skandynawskim i wybuch powstania Engelbrechta Engelbrechtssona w Szwecji. W ich wyniku 16 VIII 1434-1435 roku został on tam pozbawiony tronu, zaś w 1439 roku stracił koronę w Danii, a w 1442 roku również w Norwegii. Tron w Skandynawii w latach 1440-1442 objął Krzysztof Bawarski (1440-1448), syn jego siostry, księżnej słupskiej Katarzyny i palatyna oraz księcia bawarskiego z rodu Wittelsbachów, Jana von Pfalz-Neumarkt (ok. 1383 - 14 III 1443). Pozbawiony korony Gryfita udał się na Gotlandię, skąd z Visby prowadził działalność piracką. Kilkukrotne rozmowy na temat przywrócenia Eryka do władzy w Skandynawii nie przyniosły żadnego rezultatu. Po opuszczeniu wyspy w 1449 roku wrócił on na Pomorze Zachodnie i osiadł na zamku darłowskim. Odgrywał istotną rolę w polityce wewnątrzpomorskiej. Był wówczas jedynym męskim dziedzicem księstwa słupskiego. Księżę Bogusław IX, w którym pokładał tak wiele nadziei, zmarł 7 XII 1446 roku. Pozostała po nim księżna-wdowa Maria, pochodząca z Piastów mazowieckich i córka Zofia (ok. 1434 - 24 VIII 1497). Eryk zaaranżował jej małżeństwo z księciem wołoskim Erykiem II (ok. 1418/25 - 5 VII 1474). Niebawem doszło między Erykiem I i Erykiem II do nieporozumień, które zażegnali przedstawiciele stanów księstwa, co znalazło odzwierciedlenie w porozumieniu między władcami zawartym 16 I 1457 roku. Bez rezultatu Eryk I próbował w 1451 roku pośredniczyć w sporze między mieszczanami Gryfic i Trzebiatowa nad Regą o prawa do żeglugi na Redze. Wziął udział 14 VII 1454 roku w zjeździe nad Świną z książętami wołoskimi Wacławem IX (ok. 1395/1400 - 17 IV 1457) i Wacławem X (ok. 1435 - 17 XII 1478), podczas którego potwierdzono przywileje miasta Stargard. W 1455 roku tego rodzaju dokument uzyskali od niego mieszkańcy Białogardu. Na około 1457 rok jest datowane rozporządzenie Eryka I dotyczące zwalczania rozbojów na terenie księstwa. Fakt, że zostało ono wydane we współpracy ze stanami kraju może świadczyć o dobrej współpracy władcy z przedstawicielami społeczeństwa.

Na czas pomorskiego panowania Eryka przypadł początek wojny trzynastoletniej między państwem zakonu krzyżackiego w Prusach a Królestwem Polskim. Były władca skandynawski starał się prowadzić aktywną politykę w odniesieniu do swojego wschodniego sąsiada, o czym świadczy chociażby delegowanie do państwa zakonnego w 1454 roku przeora klasztoru kartuzów Korona Maryi pod Darłowem Szymona Wegguna w celu zawarcia tam porozumienia z wielkim mistrzem Ludwikiem von Erlichshausenem (1450-1467). Pod koniec

życia Eryk był mocno związany z poddarłowskim konwentem. Wielokrotnie obdarowywał tamtejszych mnichów. Wśród intencji poczynionych przy tych okazjach znalazło się m. in. wspomnienie modlitewne jego żony królowej Filipy, ale i wiernych dworzan z czasów panowania w krajach unii kalmarskiej, jak wywodzącego się z zakonu kartuzów biskupa w islandzkim Skálholt, Goswina Comhaira (ok. 1375 - 20 VII 1447) i swojego spowiednika, który oddał królowi wiele przysług na polu dyplomacji. W ostatniej fazie życia król Eryk związał się z Cecylią, której statusu jak dotąd nie udało się w nauce dostatecznie wyjaśnić. Mnisi kartuscy tytułowali ją królową i małżonką królewską. Według niektórych badaczy była ona dwórką królowej Filipy i zaledwie monarszą konkubina.

Król Eryk zmarł w dniu 23 V 1459 r. Został pogrzebany w kościele parafialnym w Darłowie. Jego postać przetrwała w pamięci potomnych i w legendzie. W pochodzącym z 1447 roku dziele *De viris illustribus*, Eneaszy Sylwiusz Piccolomini, a późniejszy papież Pius II (1458-1464), opisywał króla Eryka jako pięknego młodzieńca o złotych włosach, czerwonej twarzy i śnieżnobiałym karku, który potrafił oczarować kobiety. W latach 30.-40. XVI wieku Tomasz Kantzow wymieniał w swojej kronice drogocenne przedmioty, które Eryk miał oprócz kosztowności królewskich i zastawy przewieźć na dwóch statkach z Gotlandii do Darłowa, a wśród nich m.in. «figurę Jezusa wysoką jak chłopiec piętnastoletni, z czystego arabskiego uczynioną złota; dwunastu apostołów o wielkości dzieci, z czystego srebra; całego jednorożca; monstrancję z czystego arabskiego złota [...]»; złotą gęś z zamku w Vordingborg [...]. Jeszcze współcześnie władca z rodu Gryfitów pojawia się w literaturze pięknej, czego przykładem mogą być powieści Leopolda Tyrmanda, *Siedem dalekich rejsów* (1975) czy Jana Lacha, *Władca* (2023).

Więcej:

Thomas Kantzow, *Pomerania. Księga pomorska z XVI wieku*. Tom I (Księga 1 i 2). Tłumaczenie Krzysztof Gołda. Przypisy i komentarze Tadeusz Bialecki i Edward Rymar, Szczecin: Uniwersytet Szczeciński i Archiwum Państwowe w Szczecinie 2005

Zenon Hubert Nowak, *Współpraca polityczna państw unii polsko-litewskiej i unii kalmarskiej w latach 1411-1425*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1996

Jens E. Olesen, *Erich von Pommern und Christopher von Bayern. Studien zur Kalmarer Union*, Greifswald: Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald 2016

Radosław Pawlik, *Zapiska obituarna księcia Eryka I Pomorskiego (1449-1459)*, „Przegląd Zachodniopomorski” 31 (60) (2016), z. 4

Edward Rymar, *Rodowód książąt pomorskich*, Szczecin: Książnica Pomorska 2005

Rafał Simiński, *Gryfici wobec własnych fundacji klasztornych do czasów sekularyzacji (na przykładzie norbertanów w Białobokach, augustianów-eremitów pod Szczecinkiem i kartuzów pod Darłowem)*, „Przegląd Zachodniopomorski” 40 (69) (2025)

Rafał Simiński